

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ל"ד
חש"א

תשרי 348

עקדה אחת ושלוש לידות

על פרשת העקדה בהגותו של הרב סולובייצ'יק.

"והעלהו שם לעולה"¹ – "ויקח את המאכלת לשחט את בנו"².

פרשה מורכבת זו של עקדת יצחק הביאה פרשנים והוגים רבים לדרוש ולחקור בה. הרב סולובייצ'יק (להלן הרי"ד) ראה בייסורי הנפש שהתייסר אברהם בעקדה כ"קרבן הקדוש ביותר"³ שמקריב אדם, והקרה לדון בסוגיית ניסיון העקדה.

במאמר "עיונים במלכויות זכרונות ושופרות", מעיין הרי"ד בפרשת העקדה והמסקנות המשתמעות ממנה ותוך כך הוא משלב שתי סוגיות שהן אבני יסוד בהגותו: המחויבות הבלתי משתנה של היהודי לעמו ולאלוהיו ומוטיב ההקרבה בחוויה הדתית.

לקראת סיום מעשה העקדה מתאר המקרא: "וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו. וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו"⁴. בהמשך אנו קוראים "ויהי אחר הדברים ויגד לאברהם לאמר: הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך"⁵.

מה פירוש סמיכות פרשיות זו ולמה נשא אברהם את עיניו לאחר העקדה? משיב הרי"ד:

אחר העקדה החלו כמה קושיות להציק לאברהם אבינו: על שום מה עלי להביא כל הזמן קרבנות ולעמוד תמיד בכל הניסיונות המרים האלה? למה נשתנית מאחי נחור ואשתו מילכה, שנולדו להם כל כך הרבה בנים בלי ייסורים?⁶

אז רואה אברהם את האיל שנאחו בסבך. האיל מסמל לו את בנו ואת עצמו, ואיל זה אינו מסוגל להשתחרר מהסבך, להתחמק מהברית. אברהם הבין כי מוטב לו להעלות את האיל לעולה:

מוטב ללכת אל המזבח מתוך רצון חופשי; גורלו ברור לו: היהדות היא מורשת כבירה. אין זה מן הדברים הפשוטים והקלים לחיות על פי התורה והמצוות, ומוכרחים לוותר למענם על הרבה דברים ולהביא קרבנות.⁷

מבחינה פילוסופית קושר הרי"ד שתי סוגיות יחד: מחויבותו הבלתי משתנה של היהודי לעמו ולאלוהיו כרוכה בצורך ואולי אף בנכונות להקרבה. מבחינה פרשנית דברי הרי"ד כאן לא רק שאינם מוכרחים מהפשט אלא אף נועזים. את תהיותיו הפילוסופיות על אודות פשר הייסורים והאפשרות לחמוק מהברית עם האל, ואת המענה שהוא נותן להם, הוא שם במחשבתו של אברהם אבינו.

לצד גישה זו של הרי"ד, ש"בתורה באים תמיד הברית הכרותה והקרבת כרוכים"⁸ יש קביעה נוספת שלו ש"ברכה

שלאחר הקרבן היא יסוד ביהדות"⁹, כלומר הקרבן מביא אחריו ברכה. נבאר קביעה זו ביחס לפרשת העקדה.

במאמרו "שורשי הברית ונופה בכל דורות ישראל" שואל הרי"ד מפורשות: "לאיזה תכלית דרשה התורה מן האדם להביא קרבנות? וכי צריך ריבונו של עולם מתנות ומנחות מאת המקריב?"¹⁰ הרי"ד עונה ללא היסוס לשאלה פילוסופית עתיקת יומין זו. הוא קובע שבכל הקרבה שהיא, ובכלל זה גם בעקדת יצחק, נדרש האדם להוכיח את יכולתו לתת ולא רק לקחת, להראות את יכולתו להיפרד מן היקר לו ביותר. בכך מעלה האדם את רמתו המוסרית.

אברהם אבינו נתבקש לתת את היקר לו ביותר ואף עשה זאת. אברהם מצדו העלה את יצחק לעולה "וכאילו יצחק בנו נעקד ונפטר מן העולם", וכאשר אמר המלאך לאברהם "אל תשלח ידך אל הנער", יצחק כאילו נולד מחדש:

קרבן משמעו גם לתת וגם לקחת חזרה מבורא העולם; רבש"ע מחזיר לאדם בעין יפה, הן בכמות והן באיכות, יותר ממה שהאדם נתן לו. "וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו, ויסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה" (איוב מב, ז) – כפליים ברכוש וכפליים ביופי ובחן [...]. מובטח כי יצחק החדש, שהוריד אברהם מעל גבי המזבח, היה נאה יותר, גדול וקדוש יותר מאשר יצחק הראשון, שאותו העלה עליו לעולה. "והעלהו שם לעולה" משמעו: רוממהו במעלת הקדושה והגדלות – כמאמרם (בראשית רבה כ, יז): לא אמרתי לך "שחטוהו" אלא "העלהו" – וזוהי הברכה שלאחר מעשה העקדה.¹¹

כלומר הברכה הכרוכה בקרבן העקדה היא הולדת יצחק חדש ומרום יותר.

ממאמרו של הרי"ד "תשובת ישראל באיתכסיא ובאיתגליא" עולה שלשיטתו לא רק יצחק נולד מחדש בעקדה. לצד לידת יצחק נולד מחדש גם אברהם, שהניסיון חשף בו את עומקו של "אברהם דאיתכסיא". "רק על הר המוריה הכיר אברהם את עצמו, וראה עצמו באור חדש; שם על ההר הוא גילה לפתע את גודל מסירותו ונאמנותו לבורא העולם."¹² אברהם כבעל הניסיון נולד מחדש וחשף בעצמו כוחות חדשים שאתם הוא יכול לפעול. זו לתפיסת הרי"ד מטרת הניסיון. לידה שלישית ואחרונה שהתרחשה בהר בעת העקדה היא לידת ה"יחידיו" של האב ובנו:

רק בשעת העקדה ולאחריה מספרת לנו התורה על אברהם ויצחק: וילכו יחדיו – לפני כן חסרה הייתה עדיין האחדות המושלמת בין אב ובן. רק על הר המוריה נתגלתה אהבתם הרבה לבורא העולם, ולפתע ראה יצחק את אביו באורו המופלא; שם גובש ה"יחידיו."¹³

נעמה בינדיגר

מרצה בהתמחויות ללימודי ארץ ישראל ולתושב"ע

¹ בראשית כב, ב.

² שם, ג.

³ סולובייצ'יק, י"ד, **ימי זיכרון**, ירושלים תשמ"ו, עמ' 19. להשוואה מרתקת בין פרשנות הרי"ד לעקדה לפרשנות הראי"ה, ראו נבון, ח', **נאחו בסבך**, מעלה אדומים תשס"ו, עמ' 54–57.

⁴ בראשית כב, ג.

⁵ שם כב, כ.

⁶ ימי זיכרון, עמ' 162.

⁷ שם, שם.

⁸ שם, עמ' 192. להרחבה על הקבלה של הרי"ד בין הקרבת העקדה בין חובתו של כל יהודי להקריב את עצמו בתפילה, ראו: **פרקים במחשבת הרב**, ירושלים תשמ"ד, עמ' 255, 269. וראו גם הרטמן, ד', "התפילה בהגותו של הרב סולובייצ'יק-עיון וביקורת", **אמונה בזמנים משתנים**, שגיאי, א' (עורך), ירושלים תשנ"ז, עמ' 199–200.

⁹ ימי זיכרון, עמ' 195. ראו גם מן הסערה, עמ' 200.

¹⁰ שם, שם.

¹¹ שם, עמ' 196.

¹² שם, עמ' 225.

¹³ שם, שם.

הברכה הכפולה שבגשם

יהיה האויר זה וטוב והמעיינות והנהרות טובים. ויהיה זה סיבת בריאות לגופים. והפירות כולם ירבו ויתברכו בהן. והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה משכלה וערה בבהמתם וימלאו ימיהם. כי בהיות הגופים גדולים יתקיימו כימי האדם. והנה היא גדולה שבברכות.

אם כן, מבאר הרמב"ן שהגשם בעתו מרווה את כל הבריאה בטל חיים של רעננות ושל סדר תקין ונכון של התנהלות העולם. הגשם הוא מתנה מיוחדת – הגדולה שבברכות.

אפשר להוסיף ולומר כי הגשם, כשמו כן הוא הגשמה. הגשם במקורו הוא דבר שאין באפשרותו לאחוז בו. הוא דבר מופשט, "אוורירי" ואלוקי, ההופך, מתגשם ומגיע אלינו הישר מאוצרו של הקב"ה בצורת חומר – מים. כאשר הגשם יורד משמים, ובוודאי כאשר הוא מגיע בזמנו ובכמות הראויה, מבטא את הקשר התקין, האוהב והנכון שבינינו ובין הקב"ה. אם כן, כאשר אין הוא מגיע בצורה זו, הרי שיש כאן בעיה וצריכים אנו להתפלל הרבה.

לאור התבוננות זו והתשובות שניתנו נראה שהשאלה שבה פתחנו הפכה לברורה ולפשוטה: ממפעלי ההתפלה נוכל לשתות מים אך חיות לבריאה כולה, סדר נכון ותקין של העולם וקבלת מתת שמים הישר מריבונו של עולם – את זאת לא נוכל לקבל משום מתקן וטכנולוגיה שבעולם.

רננה גולדברג
סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד
ובהתמחות ללימודי ארץ ישראל

עמליה צורן

הנני שלחני

ד"ר הלל יפה

תרכ"ה-תרצ"ו (1864-1936)

חוקר ורופא דגול, ציוני ואיש חזון. הלל יפה נולד באוקראינה ועם סיום לימודיו בגימנסיה החל ללמוד רפואה בז'נבה. בשנת 1889 קיבל תואר דוקטור לרפואה והתמחה בפריז במחלות עיניים. בשנת 1891 עלה ד"ר יפה לארץ ישראל.

עבודתו הראשונה בארץ הייתה כרופא בעיר טבריה. במשך שתי שנות עבודתו שם התפרסם במקצועיותו וביחסו האנושי לחולים. בשנת 1893 הוזמן על ידי פקידות הברון רוטשילד להיות רופא ומנהל בית החולים בזיכרון יעקב ולטפל בחולי הקדחת הרבים שבמושבות חדרה ועתלית.

ד"ר יפה הפך לבר סמכא בנושא המלריה, מניעתה וריפוייה. הוא הבין כי מניעת ההידבקות היא מפתח חשוב בחיסול המחלה וכי קיים קשר בין המחלה לסביבה מוכת הביצות והיתושים. הוא שכנע את הברון רוטשילד להשקיע בניקוז הביצות ובייבושן וכן בכיסוי החלונות ברשת ושינה תחת כילות. אמצעי נוסף היה הרחבת השירות הרפואי ובמיוחד פריסת אחיות לבריאות הציבור בכל רחבי הארץ. ד"ר יפה נודע בעבודותיו המדעיות בנושא המלחמה בקדחת, בגרענת ובעיקר בקדחת שחור השתן, והוזמן להרצות במכון "פסטור" בפריז ובכינוסים רפואיים שונים באירופה. בשנת 1896 החל לעבוד בבית החולים ביפו לאחר שמונה על ידי קבוצת "חובבי ציון" להיות בא כוחם בארץ ישראל. בשנת 1903 השתתף ד"ר יפה במשלחת של התנועה הציונית לחקירת אזור אל-עריש, כאזור אפשרי להקמת מדינה יהודית. רעיון זה הועלה על ידי הרצל בקונגרס הציוני.

בשנת 1904 חזר לשמש כרופא בזיכרון יעקב. הוא הרחיב את בית החולים המקומי והפכו למרכז רפואי למושבות הגליל ומרכז למאבק בקדחת. ד"ר יפה הגיש עזרה גם לחלוצי העלייה השנייה שנדדו כפועלים במושבות הברון, ויזם קופת אחריות הדדית מפני מחלות ומגפות, שהייתה היסוד לרעיון הקמת קופת חולים על בסיס של עזרה הדדית. בית החולים בזיכרון יעקב היה מרכז חשוב ומודרני לרפואה בצפון הארץ במיוחד בימי מלחמת העולם הראשונה.

ד"ר יפה המשיך בעבודתו עד לפטירתו בשנת 1936. הוא נקבר, על פי בקשתו, בזיכרון יעקב. על שמו נקרא בית החולים הלל יפה בחדרה ומושב בית הלל בצפון.

לעיון נוסף:

• נאור לאה, **הרופא על הסוס**, ירושלים, יד בן צבי, תשמ"ט.

• **אתר משרד הבריאות**: <http://hy.health.gov.il/?CategoryID=211&ArticleID=145>